

2014

“Хоньт” агнуурын бүс нутгийн
нарийвчилсан агнуур зохион
байгуулалт

С.Амгаланбаатар (Ph.D)

“Аргаль, агнуур судлалын
төв” ТББ

4/6/2014

Төв аймгийн Алтанбулаг сумын “Хоньт” агнуурын бүс нутгийн нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтын тайлан

Гүйцэтгэсэн:

Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн
“Аргаль, агнуур судлалын төв” ТББ

С.Амгаланбаатар

С.Батзориг

Хамтран оролцсон:

“Степ номадс” ХХК

Д.Дэлгэрзул

А.Алинзол

Улаанбаатар хот

2014 он

Гарчиг

Товч танилцуулга	4
Үндэслэл, шаардлага, шинэлэг тал	5
Зорилго, зорилтууд	5
Хугацаа	6
Оролцсон хүмүүс	6
Нэг. Бэлтгэл ажил	6
1.1. “Хоньт” АБН-ийн төлөв байдал	6
1.2. Эзэмшил, ашиглалтын байдал	10
1.3. Агнуур зохион байгуулалтын ажилд шаардагдсан техник хэрэгслэлийн бэлтгэл	10
1.4. Газрын зураг бэлтгэл	11
1.5. Агнуур зохион байгуулалтыг гүйцэтгэх ажлын хуваарь, хугацаа	11
1.6. Хээрийн хайгуул судалгааны үед мөрдөгдөх журам, заавар, аргачлал, маягт, бусад баримт бичгүүдийг бүрдүүлсэн байдал	11
1.7. Хээрийн хайгуул судалгаанд шаардагдах ажиглах, бүртгэх, тодорхойлох, байр зүйн зурагтай ажиллах, хэрэглэх багаж, техник хэрэгслэл, технологи, аргачлалыг эзэмших дадлага олгосон байдал	11
1.8. Агнуур зохион байгуулалт хийхэд оролцогсдод танилцуулах хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны дүрэм, заавар, холбогдох хууль тогтоомжууд	11
1.9. Захиалагчтай тохиролцсон агнуур зохион байгуулалт хийх нөхцөл, бусад асуудал	11
Хоёр. Хээрийн хайгуулын дүн	11
2.1. Арга зүй	11
2.1.1. Аргаль хонины тархац байршил, эзэмшил нутгийн талбайг тогтоох	12
2.1.2. Аргаль хонины биологийн нөөц болон агнуурын бүс нутгийг үнэлэх	12
2.1.3. Анализ хийх	12
2.1.4. Аргаль хонины нас, хүйсийг тодорхойлох	12
2.2. Замлал, сорилын талбайн хэмжээ	12
2.3. Хээрийн хайгуулын хугацаа	12
Гурав. Боловсруулалтын үр дүн	13

3.1.	Популяцийн байдал	13
3.1.1.	Тархац нутаг	13
3.1.1.1.	Нөөц	14
3.1.2.	Сүргийн бүтэц сүрэглэл,	15
3.2.	Агнуурын нөөц, ашиглах боломжит хэмжээ	16
3.2.1.	Нөхөн үржил	16
3.2.2.	Агнуурын нөөц	16
3.3.	Агнуурын бүс нутаг, популяцид нөлөөлж буй хүчин зүйлүүдийн үнэлгээ..	17
3.3.1.	Агнуурын бүс нутгийн үнэлгээ	17
3.3.2.	Агнуурын бүс нутгийн уулын туруутны популяцид нөлөөлж буй абиотик болон биотик хүчин зүйлүүд	18
3.4.	Агнуурын бүс нутгийг хариуцах бүтэц, чадавхи, үйл ажиллагааны тогтвортой байдлыг хангах	18
3.5.	Агнуурын бүс нутгийн хамгаалалтын менежмент	19
Дөрөв. Бусад		20
4.1.	Агнуур зохион байгуулалтын зардал	20
Дүгнэлт		20
Зөвлөмж		20
Ном зүй		21

Төв аймгийн “Хоньт” агнуурын бүс нутгийн нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт

Товч танилцуулга

Агнуур зохион байгуулалтад хамрагдсан зүйлүүд

- Аргаль хонь

Аргаль хонины (Ovis ammon) ангилал: Аргаль хонь нь туруутны баг (*Artiodactyla* Owen, 1848), тугалмайтныхан овог (*Bovidae*), хонины төрлийн (*Ovis*) туруутан.

Тархац: Дэлхийн тархац нь ОХУ, Казакстан, Узбекистан, Афганистан, Киргизстан, Пакистан, Тажикстан, Хятад, Энэтхэг, Балба, Монгол, Бутан. Алтайн аргаль хонь Монгол, Хятад, ОХУ, говийн аргаль хонь Монгол, Хятадад тархсан.

Монгол орны зүүн хэсгээс бусад нутгаар тасархайтсан байдлаар тэгш өндөрлөгүүд, хадархаг газрууд, уулс, дов толгодоор тааралддаг. Алтайн нуруу, түүний салбар уулс, Хангайн нурууны салбар уулс, төв монголын хээрт тархсан.

Статус: Аргаль хонь (*Ovis ammon* Linnaeus, 1758) нь Монголын хөхтний улаан дансанд олон улсад “эмзэг” (A2cde) гэж үнэлэгдсэн. Говийн аргаль хонь (*O.a.darwini*) “устаж болзошгүй” C1, алтайн аргаль хонь (*O.a.ammon*) “эмзэг” A2cde болон C1 гэсэн нарийвчилсан үнэлгээгээр үнэлэгдсэн. Харин бүс нутгийн хэмжээнд “устаж болзошгүй”, A2cde болон A3cde үнэлгээтэй.

Монгол улсын хууль (“Ан агнуурын тухай”, 1995) болон Засгийн газрын тогтоолоор (№264) 2001 оноос “ховор” амьтны жагсаалт, CITES-ийн II хавсралт, “Монгол улсын улаан ном”-д бүртгэгдсэн.

8-р сарын 20-оос 10-р сарын 20 хүртэл агнахыг зөвшөөрдөг (“Амьтны тухай” хууль, 2012). Голлон тусгай зориулалтаар зөвшөөрөл олгодог. Аргаль хонины тархац нутгийн 14 орчим хувь нь улсын тусгай хамгаалалттай газарт хамрагдсан байна (Хөхтний улаан данс, 2011).

Ховордлын шалтгаан: Хяналтгүй, зохицуулалтгүй болон хууль бусаар агнахаас гадна бэлчээр нутгаар шахах, амьдрах орчныг доройтуулах нь ховордох шалтгаан болно. Аргаль хонь нь энэ бүс нутагт шинээр байршиж буй тул ховордуу байна.

Үндэслэл, шаардлага, шинэлэг тал

Ан амьтны нөөцийг тогтвортой хамгаалахад иргэд, нөхөрлөлийн сонирхлыг татахгүйгээр тэдний оролцоо хангалтгүй байх нь илэрхий юм. Иймээс агнуурын

ховор зүйлүүдийн нөөцийг удаан хугацаанд тогтвортой, орон нутаг, иргэдэд өгөөжтэй, агнуурын амьтны санд хал багатай ашиглахын тулд агнуурын бүс нутгийг тогтоож баталгаажуулах шаардлагатай байдаг. Ийм агнуурын бүс нутагт нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтын дүнд үндэслэсэн менежментийн төлөвлөгөө боловсруулж, “нутгийн иргэдэд түшиглэсэн” хэлбэрийн агнуурын менежментийг хэрэгжүүлснээр зэрлэг амьтдын хамгаалалтад идэвхтэй оролцуулах боломж бүрдэнэ.

Дээрх зарчмын дагуу зэрлэг амьтны амьдрах орчныг хамгаалах, менежменттэй ашиглалтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор хэд хэдэн агнуурын бүс нутаг, орон нутгийн хамгаалалттай газрыг Төв аймгийн нутагт байгуулсны нэг нь Алтанбулаг сум дахь “Хоньт” агнуурын бүс нутаг (АБН) юм.

2012 онд “Амьтны тухай” хууль батлагдаж агнуур зохион байгуулалтын тайлан дүгнэлтийг үндэслэн агнуурын менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулж хэрэгжүүлэхээр болов. “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам”-ыг хуулийн өөрчлөгдсөн заалтууд, шинэ нөхцөлд зохицуулан шинэчлэн боловсруулж Засгийн газрын тогтоолоор баталсан байна.

Дээрх зарчим, шинэчлэгдэн өөрчлөгдсөн хууль, тогтоомжийг үндэс болгон “Хоньт” АБН-т агнуур зохион байгуулалт хийх, ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөөний төсөл боловсруулах ажлыг Алтанбулаг сумын ЗДТГ-ын захиалга, “Степ номадс” ХХК-ний санхүүжилтээр агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн “Аргаль, агнуур судлалын төв” ТББ 2014 онд гүйцэтгэлээ.

Зорилго, зорилтууд

Төв аймгийн Алтанбулаг сумын нутаг “Хоньт” АБН-т нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт хийх, агнуурын менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулан хүлээлгэн өгөх нь үндсэн зорилго болно.

Зорилтууд:

А. Хээрийн судалгааны явцад

1. Хоньт АБН орчимд аргаль хонины биологийн нөөцийг тогтоох
2. Агнуурын нөөцийг тогтоох
3. Сүргийн бүтцийг тодорхойлох
4. Тархац байршлыг тогтоох

5. Зөвлөлдөх уулзалтыг агнуурын бүс нутгийг хариуцагч хуулийн этгээдийн төлөөллийг оролцуулан хийх

Б. Боловсруулалтын явцад

6. “Хоньт” агнуурын бүс нутагт хийсэн нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтын тайлан,
7. Менежментийн төлөвлөгөөний төсөл боловсруулан захиалагч, санхүүжүүлэгчдэд өгөх.

Хугацаа

Бэлтгэл ажил 2014 оны 3-р сарын 1-ээс 10.

Хээрийн хайгуулын хугацаа 2014 оны 04-р сарын 3 –наас 4-р сарын 7.

Боловсруулалтын хугацаа -2014 оны 4-р сарын 7-ноос 4-р сарын 15

Судалгаанд оролцсон хүмүүс:

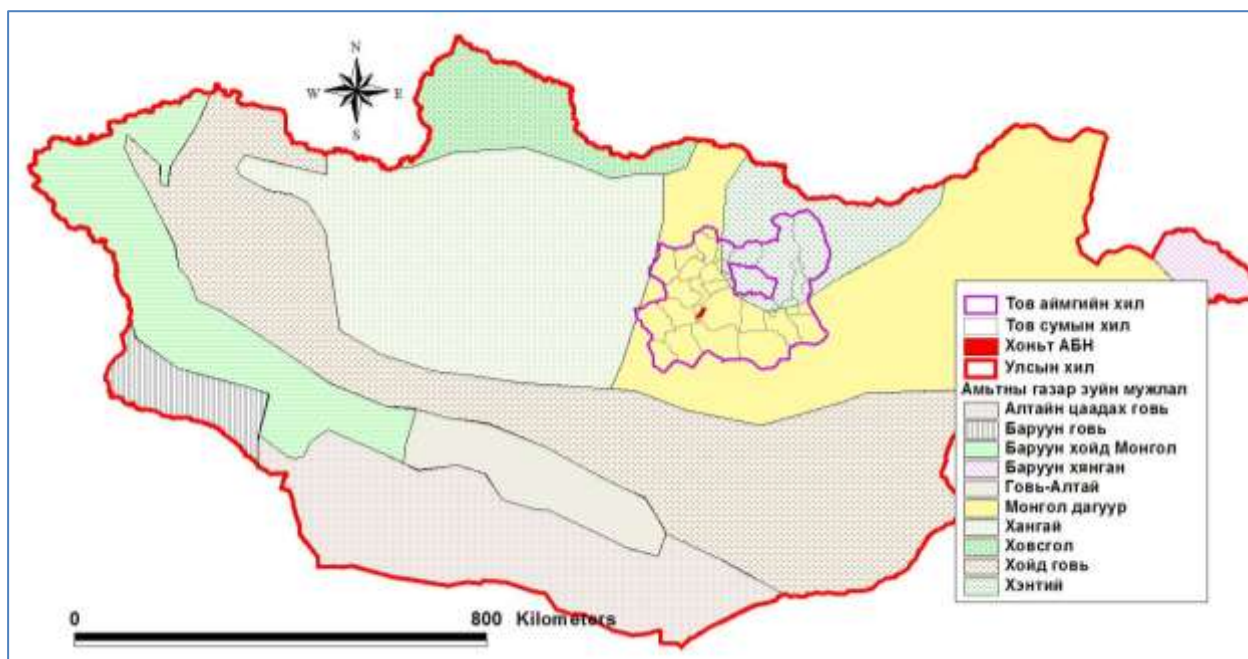
1. С.Амгаланбаатар (Ph.D) -“Аргаль, агнуур судлалын төв” ТББ-ын тэргүүн, агнуур зүйч (98176580)
2. Х.Батдэлгэр - сумын байгаль орчны улсын байцаагч (91670370)
3. С.Батзориг - ТББ-ын ажилтан, магистрант (89020225)
4. А.Алинзол - “Степ номадс” ХХК-ний менежер (99991430)
5. Ц.Гантулга - жолооч (99091535, 85-74 УНЛ)

Нэг. Бэлтгэл ажил

1.1. “Хоньт” АБН-ийн төлөв байдал

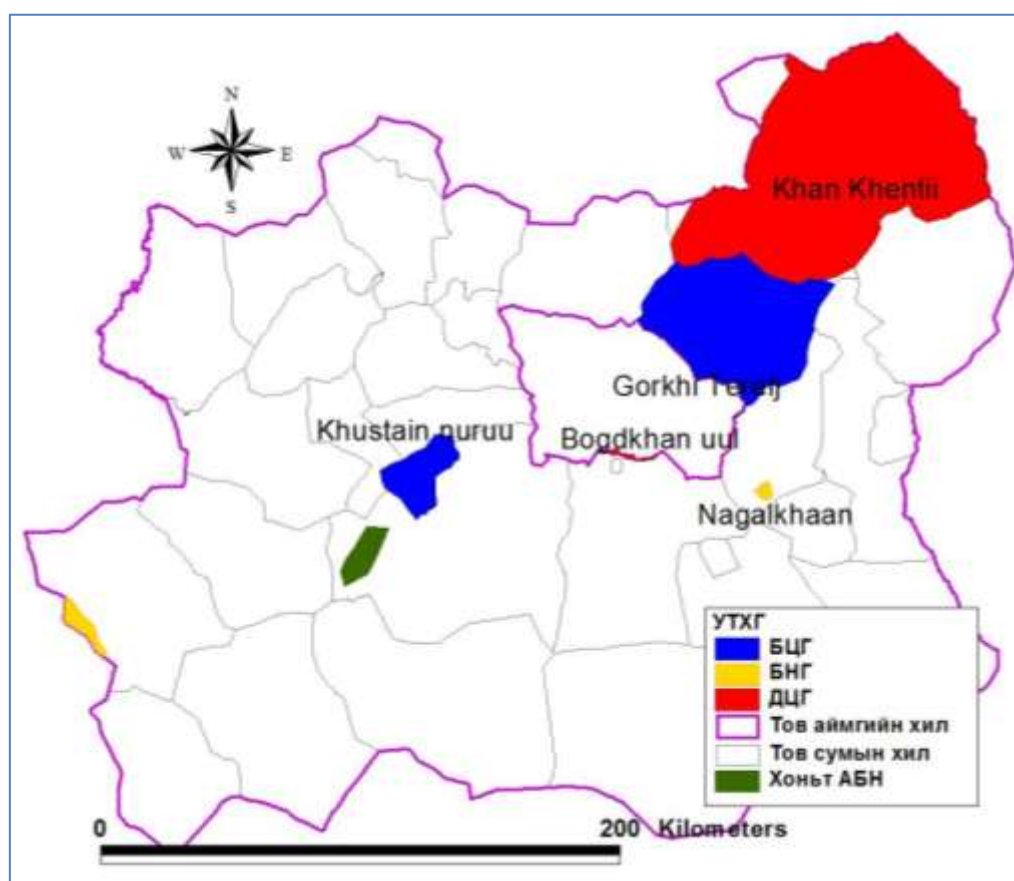
“Хоньт” АБН нь амьтны газар зүйн мужлалаар Уулархаг азийн дэд их муж, Монгол Төвдийн мужийн хээрийн ба ойт хээрийн дэд мужийн Монгол дагуурын тойрогт оршдог. Иймээс амьтны зүйлийн бүрдэлд хээрийн зүйлүүд зонхилдог онцлогтой.

1-р газрын зураг. “Хоньт” АБН ба амьтны аймгийн газар зүйн мужлал

Газар зүйн байршил, газрын гадарга. “Хоньт” АБН нь Монгол орны зүүн хойд хэсэгт Төв аймгийн Алтанбулаг сумын нутагт орших ба энэ нутаг нь уулын хээрийн ландшафт зонхилсон онцлогтой. Чийгшэл дунд зэрэг байдаг нь уулархаг нутгийн ландшафтын гол онцлог юм.

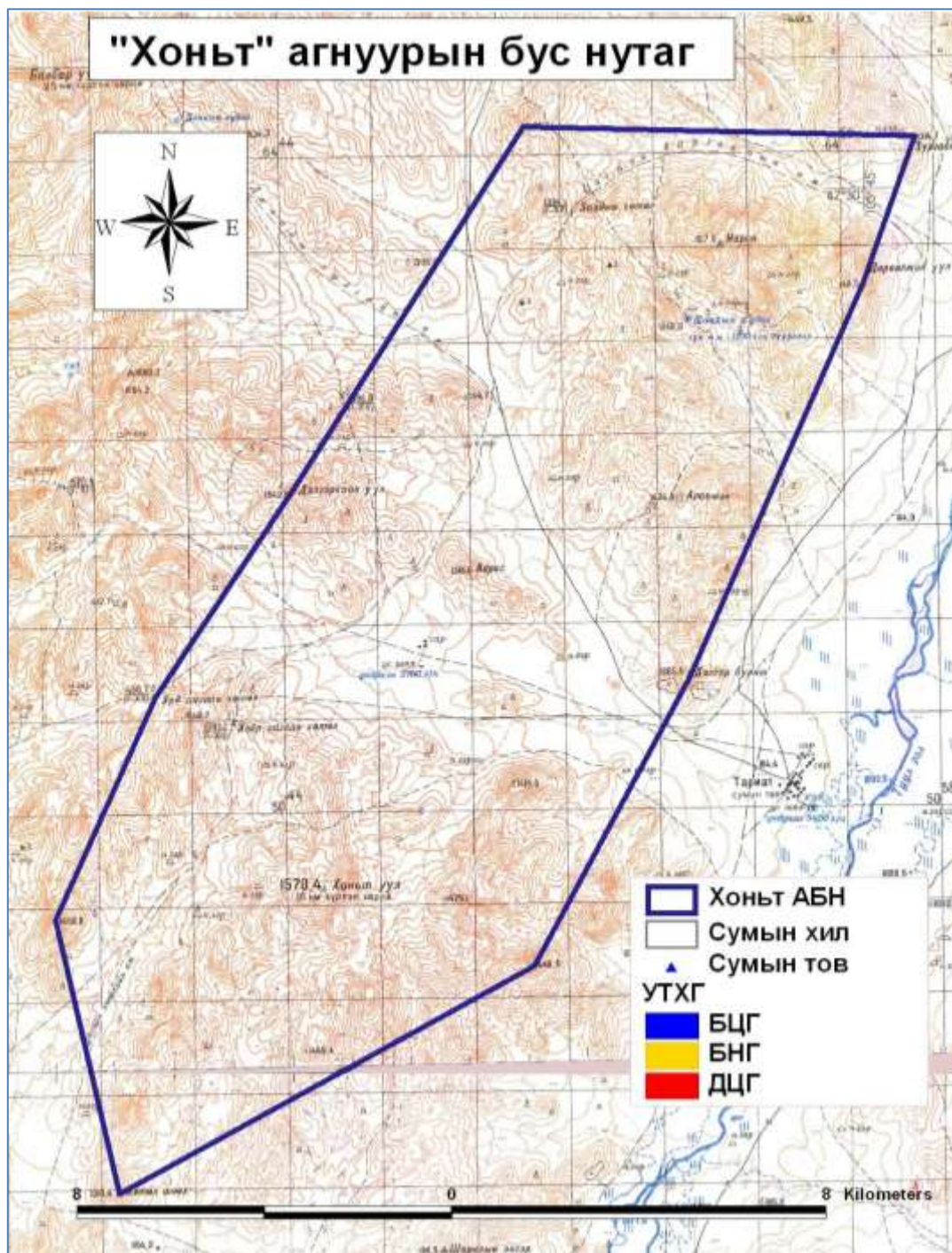
2-р газрын зураг. “Хоньт” АБН-ийн байршил

Алтанбулаг сумын "Хоньт" агнуурын бүс нутаг

Цагаан хөтлийн амны 1459.8 тоот өндөрлөг, эндээс зүүн хойшоо Урд цагаан хөтөл (1450.7), Дэлгэрхаан уул (1542.5), Зайданы хөтлийн арын 1498.7 тоот өндөрлөг, зүүн тийшээ эргэж Зургаадай (1314.7), баруун урагшаа эргэж Дөрвөлжин уул (1411.5), Дэлгэрбуянт уул (1305.5), 1449.5 тоот өндөрлөг, Хөтөл шовх (1316.4), баруун хойшоо эргэж Цагаан хөтлийн амны 1459.8 тоот өндөрлөг хүрнэ. Талбайн хэмжээ нь 206.37 км².

3-р газрын зураг. "Хоньт" агнуурын бүс нутаг

1.2. Эзэмшил, ашиглалтын байдал

“Хоньт” АБН-ийг хариуцан хамгаалах үүргийг “Степ номадс” ХХК-д хариуцуулж сумын Засаг дарга гэрээ байгуулсан байна (1-р хавсралт). Агнуурын бүс нутгийн хариуцагч нь менежментийн төлөвлөгөөг бүрэн хариуцан хэрэгжүүлэх, агнуурын бүс нутгийн орчимд амьдардаг иргэдээс бүрдсэн нөхөрлөлийг байгуулан чадавхижуулах зэрэг ажлуудыг зохион байгуулах шаардлага бий.

Энэхүү АБН-т агнуур зохион байгуулалт болон агнуурын менежментийн төлөвлөгөө боловсрогдож байгаагүй.

1.3. Агнуур зохион байгуулалтын ажилд шаардагдах техник хэрэгслэлийн бэлтгэл

Агнуур зохион байгуулалтад шаардлагатай дараах техник хэрэгслэлийг бэлтгэв. Үүнд

- Дуран
- Спарингоскоп
- Зургийн аппарат
- GPS
- Бүртгэлийн хуудас
- ArcView 3.2 программ бүхий laptop
- Радио станц
- Rangefinder (зай тодорхойлогч)
- Компас

1.4. Газрын зураг бэлтгэл:

1:100000 болон 1:500000-ын масштабтай байр зүйн зураг бэлтгэсэн. Гэхдээ судалгаанд дээрх масштабтай байр зүйн зургийг файл хэлбэрээр ArcGIS, ArcView зэрэг программд зориулан ашиглав.

1.5. Агнуур зохион байгуулалтыг гүйцэтгэх ажлын хуваарь, хугацааг тогтоож төлөвлөсөн хугацаандаа ажилласан.

1.6. Хээрийн хайгуул судалгааны үед мөрдөгдөх аргачлал, маягт, бусад баримт бичгүүдийг бүрдүүлж хайгуулд оролцогчдод танилцуулав. Тухайлбал “Уулын туруутны нөөц тогтоох аргачлал”, шинэчлэн батлагдсан “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам” зэргийг танилцуулж хөдөлмөр аюулгүй ажиллагааны зааварчлага өгөв.

Ууланд хайгуул хийх үед цувран яваа хүмүүс бие биенийхээ дээрээс чулуу унагах, халтирч унах, мориноос унах зэргээр бэртэх нь түгээмэл байдаг тул анхааруулав.

1.7. Хээрийн хайгуул судалгаанд шаардагдах ажиглах, бүртгэх, тодорхойлох, байр зүйн зурагтай ажиллах, хэрэглэх багаж, техник хэрэгслэл, технологи, аргачлалыг эзэмших дадлагыг оролцогчдод сургаж эзэмшүүлсэн. Тухайлбал, тодорхой зайг баримжаалан болон “Rangefinder” ашиглан тодорхойлох, GPS, компас хэрэглэх, газрын зураг ашиглах, бүртгэл маягтуудыг бөглөх зэрэг дадлага эзэмшүүлэв.

1.8. Захиалагчтай тохиролцон агнуур зохион байгуулалт хийх нөхцөл, бусад асуудлыг гэрээндээ тусгав.

Хоёр. Хээрийн хайгуулын дүн

2.1. Арга зүй:

1. Аргаль хонины нөөцийг “Уулын туруутны нөөц тогтоох аргачлал” ашиглан тогтоов. Маршрутын болон талбайн буюу аргыг хослуулан хэрэглэв. Хайгуулын замлалыг урьдчилан тогтоов. Бид зөвхөн АБН-т судалгаа хийх бөгөөд энэ нь харьцангуй том бус талбай тул сорилын талбайг санамсаргүй сонголтоор бус байршил нутгийн 80-аас доошгүй хувийг хамруулах зорилго тавьсан. Энэ нь “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам”-д нийцэж байгаа юм. Газар зүйн мэдээллийн системийн ArcView программ, түүний өргөтгөлүүдийг ашиглан зураглал үйлдэв.
2. Аргаль хонины сүргийн бүтцийг тогтоохдоо нас хүйсийг бие гүйцсэн эр, эм, төлөг, төл гэж ангилав.
3. Нөхөн үржлийн чадавхийг тогтоохдоо нэгж хомьд оногдох төлөгний харьцаагаар тогтоов.
4. Агнуурын нөөцийг тогтоохдоо биологийн нийт нөөц, нөхөн үржлийн чадавхи, 3 ба 4-р ангиллын угалзын тоо, хүний дам ба шууд нөлөө зэргийг харгалзан тогтооход анхаарав.

5. Агнуур зохион байгуулалтын тайлан боловсруулах, агнуурын бүсэд хэрэгжүүлэх менежментийн төлөвлөгөө боловсруулахдаа талуудын гаргасан саналыг харгалзав.

Захиалагчаас тавьж буй дараах шаардлагыг баримталсан:

“Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам”-ын заалтуудыг мөрдөв.

АБН-ийг хариуцагч хуулийн этгээдийн төлөөллийг судалгаанд оролцуулах, сумын байгаль орчны салбарын ажилтнууд, малчид, үр дүнг хэрэглэгчдийн төлөөлөгчдийг аль болох өргөн оролцуулж мэдээлэл өгөх, авахыг чухалчлав.

2.1.1. Тархац байршил, эзэмшил нутгийн талбайг тогтоох.

Аргаль хонины тархац, эзэмшил нутгийн талбайг тогтоохдоо газар зүйн мэдээллийн системийн ArcView 3.2 программ, түүний Spatial Analyst, Home range зэрэг өргөтгөлүүдийг ашиглан, “хамгийн бага гүдгэрт олон өнцөгтийн арга” ба “kernel” гэсэн 2 аргаар тогтоов.

2.1.2. Биологийн нөөц болон агнуурын бүс нутгийг үнэлэх

Агнуурын амьтны биологийн нөөц болон агнуурын бүс нутгийг үнэлэхдээ ШУА-ийн биологийн хүрээлэнгийн эрдмийн зөвлөлөөр баталсан “Уулын туруутны нөөцийг тогтоох” аргачлалыг ашиглав.

2.1.3. Анализ хийх

Статистик тооцооны болон газар зүйн мэдээллийн программ хангамжуудтай харилцан зохицсон, мэдээг чөлөөтэй хөрвүүлэх боломжтой байдаг тул боловсруулалтад SPSS, Excel зэрэг программ ашигласан.

2.1.4. Нас, хүйсийг тодорхойлох

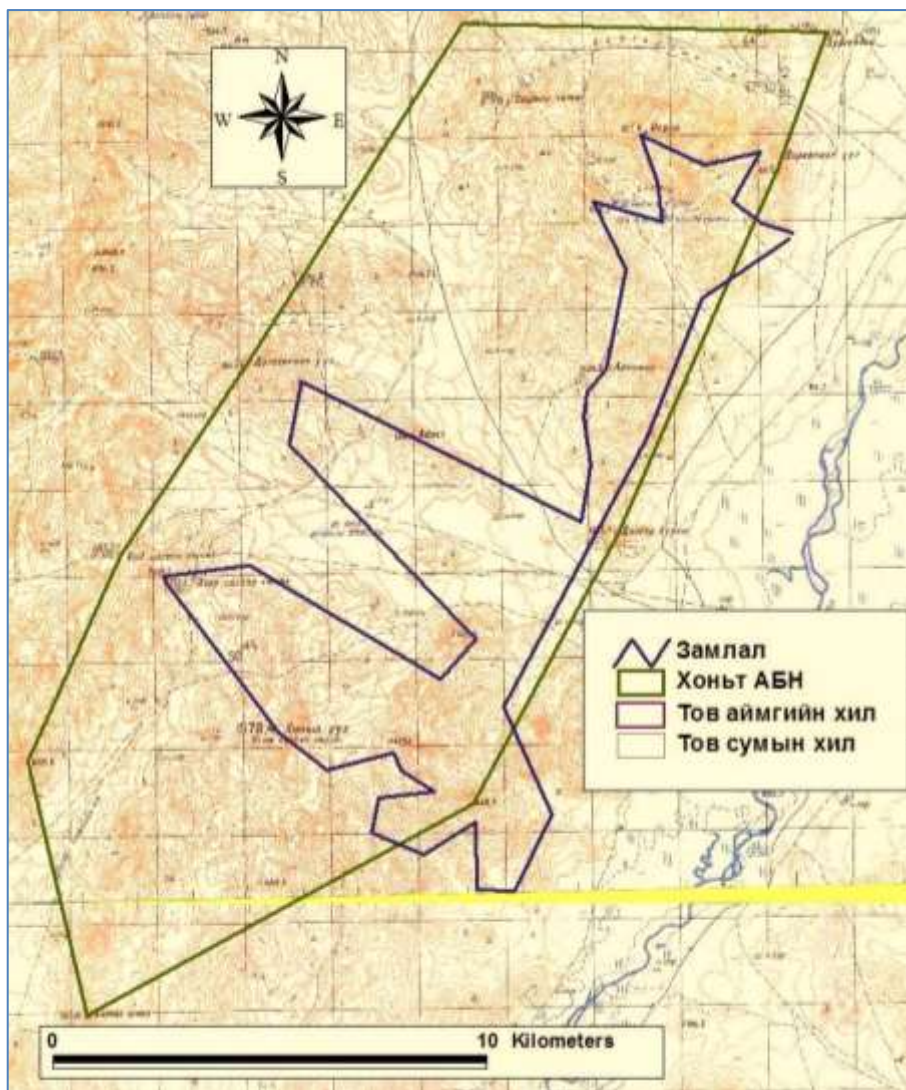
Нас, хүйсийг өнгө зүс, биеийн хэмжээ, эвэр зэрэг шинжээр тодорхойлов.

2.2. Замлал, сорилын талбайн хэмжээ

“Хоньт” АБН нь 206,37 км² талбайтай. Нийтдээ 74.1 км урттай, дундчаар 2.4 км-ийн өргөн зурваст (нэг талдаа дундчаар 1,2 км) ажиглалт хийсэн нь дээж талбайн хэмжээ ойролцоогоор 177,84 км² бөгөөд агнуурын бүс нутгийн 86,2% болж байна. Өөрөөр хэлбэл “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын

ажиллах журам”-д нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт хийхэд агнуурын бүс нутгийн талбайн 80-аас доошгүй хувьд нь дээж талбайг сонгоно гэсэн нөхцөл биелэгдсэн байна.

4-р газрын зураг. Судалгааны замлал

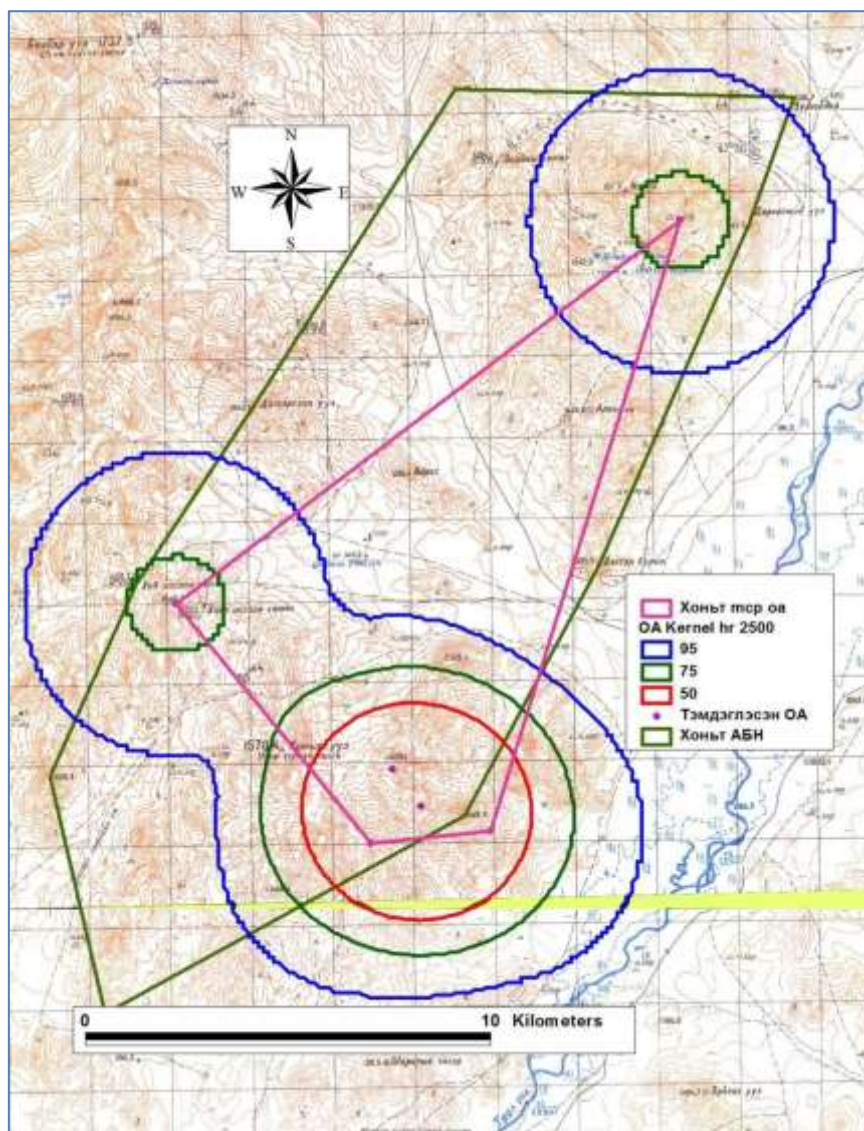
Гурав. Боловсруулалтын үр дүн

3.1. Популяцийн байдал

3.1.1. Тархац нутаг

Аргаль хонины эзэмшил нутаг MCP буюу хамгийн бага гүдгэрт олон өнцөгтийн аргаар тогтооход $80,9 \text{ км}^2$ талбайтай байв. Харин Kernel аргаар тогтоосон эзэмшил нутаг нь 95%-д $165,0 \text{ км}^2$ (50%-д $23,8 \text{ км}^2$) байна (5-р газрын зураг).

5-р газрын зураг. “Хоньт” АБН-ийн аргаль хонины эзэмшил нутаг
(MCP ба kernel)

3.1.2. Аргаль хонины нөөц

Бид “Хоньт” АБН-т 74,1 км урттай замлалд 2.4 км-ийн өргөн зурваст ажиглалт хийсэн нь дээж талбайн хэмжээ 177.84,0 км² болж байгаа бөгөөд АБН-ийн талбайн 86,2 % болж байгаа юм. Нийтдээ 6 цэгт 18 аргаль хонь тэмдэглэсэн.

Тэмдэглэсэн аргаль хонины хэмжээндээ анализ хийхэд Хоньт орчимд 21±2.0 орчим аргаль хоньтой гэж үнэлэгдэж байна.

Гэхдээ энэ нь 1 удаагийн судалгааны дүнгээр хийгдэж байгаа үнэлэлт бөгөөд мониторинг судалгааны явцад өөр дүн гарч болно.

1-р хүснэгт. Аргаль хонь ажигласан бүртгэл

№	Сум	Огноо	Цаг	Зүйл	IV	III	II	I	эр	эм	төлөг	хурга	Дүн
1	Алтанбулаг	04-Apr-14	17:59	ОА					0	2			2
2	Алтанбулаг	05-Apr-14	7:51	ОА					0	3	3		6
3	Алтанбулаг	05-Apr-14	7:52	ОА					0	2			2

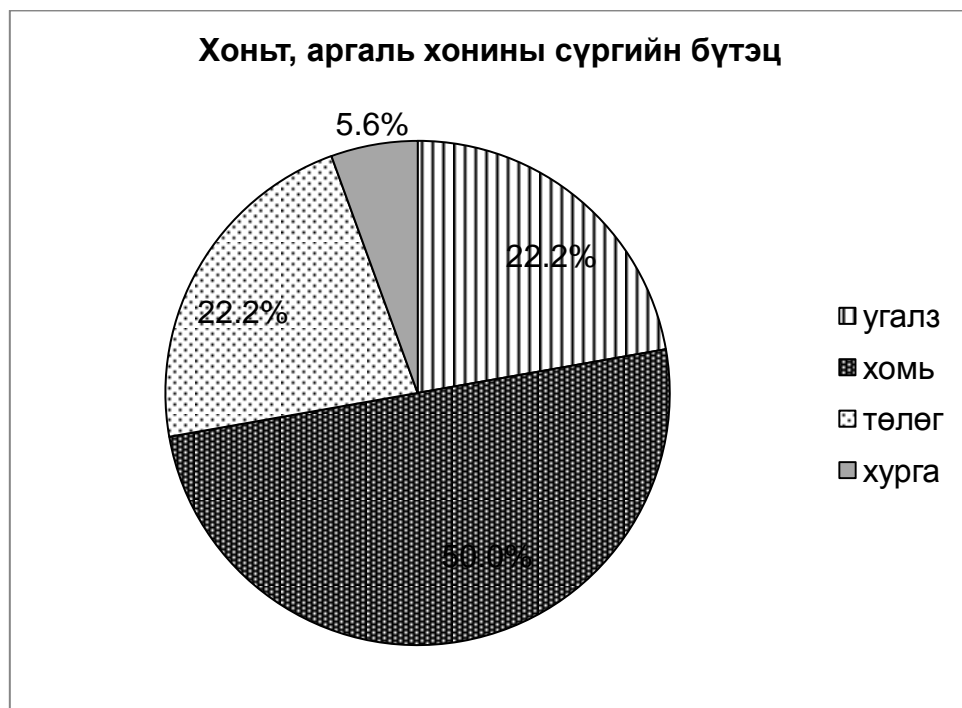
4	Алтанбулаг	05-Apr-14	7:55	OA					0	1		1	2
5	Алтанбулаг	05-Apr-14	10:31	OA					0	1	1		2
6	Алтанбулаг	05-Apr-14	16:11	OA	1	2	1		4				4

№	өнцөг	зай	Газрын нэр	Lat	Long
1	264	350	Баянсуудал	47.34850	105.66070
2	265	120		47.3626	105.6291
3	110	80		47.3543	105.6381
4	86	150		47.3464	105.6215
5	290	450		47.4003	105.5596
6	280	2000	Наран	47.483	105.72702

3.1.3. Сүргийн бүтэц сүрээглэл,

Хээрийн хайгуулын явцад нийтдээ аргаль хонины 6 сүргийн 16 бодгаль тэмдэглэсэн. Сүргийн бүтэц нь угалз:хомь:төлөг:хурга гэсэн дарааллаар **22,2:50,0:22,2:5,6** хувьтай байлаа (1-р диаграмм).

1-р диаграмм. “Хоньт” АБН-ийн аргаль хонины сүргийн бүтэц

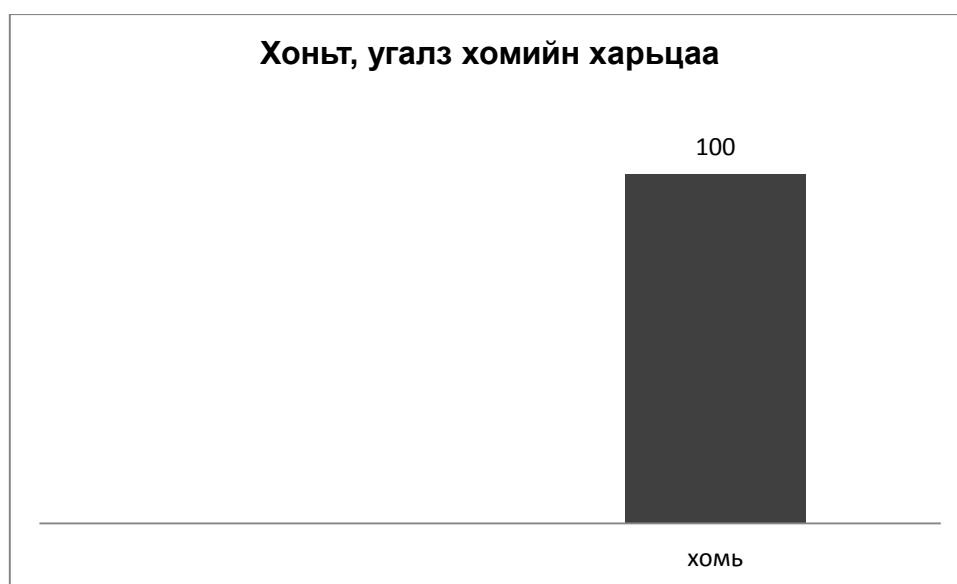
100 эхэд оногдох хурга нь тухайн популяцийн төлжилтийн хувийг илэрхийлдэг. Энд бид 9 хомь, 4 төлөг, 1 хурга тэмдэглэсэн. Эндээс харахад эх хурганы харьцаа 11.1:1 байна. Хомиуд төллөж эхэлж байгаа тул эх хурганы харьцаа зөвхөн 4-р сарын эхний 7 хоногийн байдлыг харуулах бөгөөд зөв харьцаа

нь төллөж дууссаны дараа буюу 5-р сарын 15-аас хойш хийсэн судалгаагаар тогтоогдох боломжтой.

Агнуурын бүс нутгийг хариуцагч нь сар бүр, агнуурын улиралд 2 долоо хоног тутамд мониторинг хийж байх хэрэгтэй. Ийм нөхцөлд АБН-ийн аргаль хонины популяцийн төлөв байдал, өөрчлөлтийн хандлага зөв тогтоогдоно.

Угалз, хомийн харьцаа тухайн популяцийн бүтэц хэвийн байгаа эсэхийг тодорхойлоход гол үзүүлэлт болдог. Энд угалз, хомийн харьцаа 1:2.25 байгаа нь сүргийн бүтцэд хомийн хэмжээ илүү байгааг харуулж байна (2-р диаграмм).

2-р диаграмм. Угалз, хомийн харьцаа

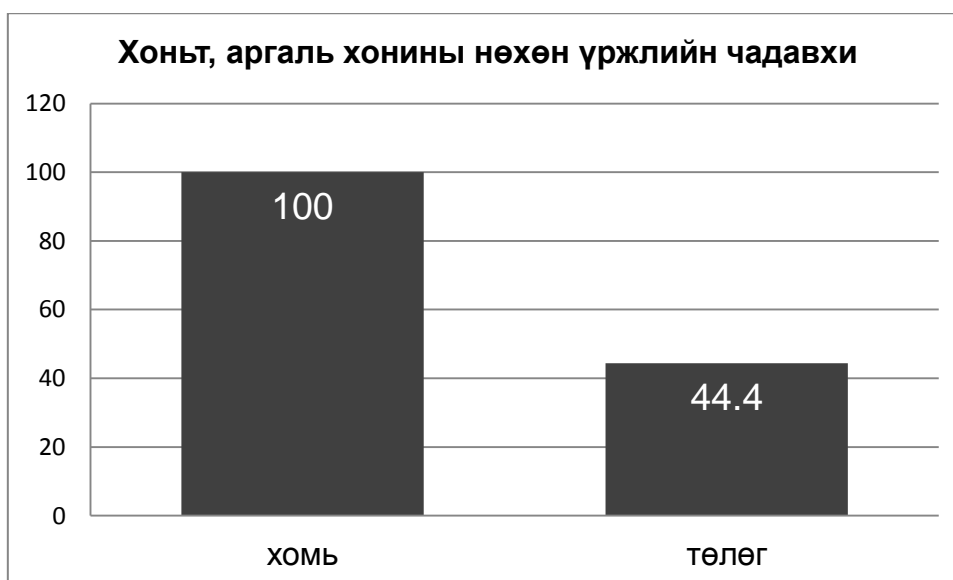
Хоньтод 6 сүрэг тэмдэглэгдсэний 5 нь буюу 83.3% нь 5-аас доош (2-4 толгойгоор), 1 сүрэг буюу 16.7% нь 5-аас дэш (6 толгой) бодгальтай байна. Энэ нутаг нь аргаль хонины хувьд төллөхөд тохиромжтой нутаг тул хээлтэй хомиуд голлон тохиолдож байв.

3.2. Агнуурын нөөц, ашиглах боломжит хэмжээ

3.2.1. Нөхөн үржил

Популяцийн нөхөн үржлийн чадавхийг 100 эхэд ноогдох тухайн жилийн төл амьтны тооны харьцаагаар биш эх, 1 настай бодгалийн буюу бие даах чадвартай, хамгийн бага насны бодгалийн харьцаагаар тогтоодог. “Хоньт” орчимд бид аргаль хонины 4 төлөг тэмдэглэсэн. Эндээс харахад аргаль хонины популяцийн **нөхөн үржлийн чадавхи 44,4% байна** (3-р диаграмм).

3-р диаграмм. Аргаль хонины нөхөн үржлийн чадавхи

3.2.2. Агнуурын нөөц

"Агнуурын нөөц" гэж агнуурын амьтны биологийн нөөцөөс хэвийн өсөлт, үржилтийг алдагдуулахгүй агнах, барих боломжтой тоо, хэмжээ болохыг "Амьтны аймгийн тухай" (2012) хуулинд тодорхойлсон байдаг.

Агнуурын нөөц нь амьтны зүйл бүрд ашиглалтын зорилгоосоо шалтгаалан өөр өөр аргачлалаар үнэлэгддэг. Тухайлбал махыг нь хэрэглэхээр туруутан амьтдыг, арьс, үсийг нь хэрэглэхээр мэрэгчид, махчдыг агнах бол хүйсийг харгалзах шаардлага гардаггүй. Иймд тухайн популяцийн нөхөн үржих боломжийг нь үндэслэн, хүйсний харьцааг харгалзаад бие гүйцсэн амьтдын тодорхой хувийг агнаж болно.

Угалз нь тусгай зориулалт, тусгай төлбөртэй олзворын ан бөгөөд эд эрхтний тодорхой илүү шинжээр шилж, өөрөөр хэлбэл том эвэртэйг нь сонгож агнадаг.

"Хоньт" АБН-т IY ангийн 1 угалз III ангийн 2, II ангийн 1 угалз тэмдэглэсэн (4-р диаграмм). Судалгааны явцад анчны шаардлагыг хангасан угалз хангалттай олныг тэмдэглээгүй. Иймд 4-р сарын сүүлч, 5-р сар, 6-р саруудад мониторингийн судалгаа хийж, мэдээнд нь дахин анализ хийж үнэлэх шаардлагатай.

Энэ АБН-т аргаль хонины нөхөн үржлийн чадавхи нь **44,4%**. Энэ нь аргаль хонины популяцид хүний шууд ба дам нөлөөлөх сөрөг хүчин зүйлийг тооцолгүйгээр өсөх хувь хэмжээ юм. III ангиас IY анги руу шилжих угалз 2 байна.. Байгалийн нөхцөлд зэрлэг махчин амьтдад өртөх нөхцөл, бусад байгалийн хүчин зүйлүүдийн шалтгаануудыг тооцоод, IY ангиллын угалзууд үржилд орох нөхцлийг хангаад, агнасны дараа өсөлт явагдаж байхаар тооцож жил бүр агнуулах боломжтой угалзны тоог тогтоох боломжтой байдаг. Энэ тоо (квот) хууль бус

агнуур зэрэг хүний сөрөг нөлөөллийг бүрэн зогсоосон үед хэрэгжих боломжтой. Харин хууль бус агнуур зэрэг хүний шууд ба дам нөлөөлөл зогсоогүй үед популяцийн бууралтыг тооцоход хүндрэлтэй тул агнуурын нөөцийг үнэлэх боломжгүй. Агнуурын нөөц тогтоогдоогүй үед ашиглалт боломжгүй. Иймээс хууль бус агнуурыг зогсоохын тулд хяналтыг сайн хийх шаардлагатай байдаг.

Харин агнуулахдаа “Орон нутгийнханд түшиглэсэн ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөө”-ний дагуу “Бизнесийн төлөвлөгөө” боловсруулан хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Энэ бүс нутагт эхний жилдээ 1 угалз агнуулах боломжтой ч цаашид тусгай зориулалтын анг үргэлжлүүлэн тогтвортой хийлгэхийн тулд угалзын нөөцийг хангалттай хэмжээнд хүртэл өсгөх арга хэмжээ авах шаардлагатай. Эндээс орсон орлогоо хамгаалалтын менежментэд түлхүү хэрэглэх хэрэгтэй юм. Популяцийн хандлагыг мониторингийн судлгаагаар тогтоох боломжтой тул анхааралдаа авч тогтмол хэрэгжүүлэх хэрэгтэй. Популяц буурах хандлагатай, эсвэл тодорхой бус бол агналтыг зогсоох шаардлагатай.

3.3. Агнуурын бүс нутаг, популяцид нөлөөлж буй хүчин зүйлүүдийн үнэлгээ

3.3.1. Агнуурын бүс нутгийн үнэлгээ

“Хоньт” АБН-ийн орчимд цөөн малчин өрхүүд улирлаар сэлгэн байршдаг.

Бид судалгааныхаа явцад цөөн хэдэн айлын байршлыг тэмдэглэсэн. Менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх явцдаа АБН-ийн орчимд буй өрхүүдийг бүртгэн авч зураглах шаардлагатай. Байршлын болон малын тооны мэдээг ашиглан аргаль хонины бэлчээрийн давхцлын үнэлгээ хийж менежментдээ хэрэглэх нь зүйтэй.

“Хоньт” орчимд ургамалжилт, бэлчээрийн даац, хүрэлцээний судалгааг мэргэжлийн байгууллага, хүмүүсээр хийлгэх шаардлага бий.

Аргаль хонинд бэлчээрийн өрсөлдөгч зэрлэг амьтан, тухайлбал бусад зүйлийн уулын туруутан ховор. Энэ нутагт халиун буга нилээд тархсан. Бид судалгаа хийх явцдаа 4 сүргийн 44 буга тэмдэглэсэн. Халиун буганы тоо цөөн тул бэлчээрт төдийлөн дарамт учруулахгүй. Гол дайсагнагч зүйл нь чоно боловч нөөц нь албан ёсоор үнэлэгдээгүй. Гэрийн нохойг мөн бүртгэж аргаль хонинд нөлөөлж буй эсэхийг хянах шаардлагатай.

3.3.2. Агнуурын бүс нутагт нөлөөлж буй абиотик болон биотик хүчин зүйлүүд

А. Биотик хүчин зүйлүүдэд хүний нөлөө голлодог байна. “Хоньт” орчмын нутагт ан багагүй хийдэг байна. Тарвага зэрэг амьтдыг нутгийн хүмүүс олон тоогоор агнадаггүй байж болох боловч тус бүс нутагт буугаар буудах, машин техникээр үргээх нь аргаль хонийг дайжуулах нөлөө үзүүлдэг байна. Ялангуяа олон тооны жийп машинууд ирж чоно үргээдэг талаар нутгийнхан мэдээлж байсан.

“Хоньт” АБН-ийн нутаг, түүний орчимд байрших өрхүүдийг оролцуулан нөхөрлөл байгуулж эндээс байгаль хамгаалагчдыг сонгон ажиллуулах нь зүйтэй. Нөхөрлөлийн гишүүдэд тусгайлан хариуцах нутгийг нь зааж хариуцуулбал хяналтыг хөнгөвчлөх үр дүнтэй байна.

Б. Абиотик хүчин зүйлийн нөлөө харьцангуй бага. Ойрхон Туул гол урсдаг тул зундаа ган болж усны гачаалд орох нь бараг үгүй. Харин зудтай үед нилээд хорогдож болзошгүй.

3.4. Агнуурын бүс нутгийг хариуцах бүтэц, үйл ажиллагааны тогтвортой байдлыг хангах

“Хоньт” АБН-ийн гол зорилго нь аргаль хонины нөөцийг орон нутгийнхны оролцоотой хамгаалах, ашиглах явдал юм. Энэ бүс одоогоор ОНХГ болон бусад хэлбэрээр хамгаалалтад авагдаагүй тул тогтвортой агнуурын менежментийг хэрэгжүүлэх баталгаа байхгүй.

Агнуурын бүс нутгийг хариуцуулан хамгаалахаар “Степ номадс” ХХК сонгогдон сумын Засаг даргатай гэрээ байгуулсан байна.

Хариуцан хамгаалах үүрэг бүхий байгууллага нь агнуурын бүс нутаг төдийгүй аргаль хонины үржлийн болон үр төлөө өсгөх үйл явагддаг бусад газруудад ч тодорхой хэмжээгээр хамгаалалтын арга хэмжээнд зардал гаргах хэрэгтэй.

Санхүүгийн тогтвортой эх үүсвэр нь агнуурын бүс нутагт хамгаалалтын менежментийг хэрэгжүүлэх гол нөхцөл болно. Иймд ангаас орох мөнгийг хяналттайгаар зөвхөн агнуурын бүс нутгийн менежментийн зорилгод нь нийцүүлэн зарцуулах хэрэгтэй байдаг. Орон нутаг, нөхөрлөл, АБН-ийг хариуцан хамгаалж буй хуулийн этгээд нь ан агнуулах гэрээндээ хамгаалалтын менежментэд зарцуулах хөрөнгийн эх үүсвэрийн хуримтлал үүсгэх боломжтой. Орон нутгийн агнуурын бүс нутгийг хариуцаж буй бүтэц нь (нөхөрлөл, хуулийн этгээд) анчидтай өөрсдөө гэрээ байгуулан үйлчилгээгээ бүрэн хариуцан явуулах нь орлогын тогтвортой, өсөн нэмэгдэх үүсвэртэй болох гол арга юм. Үүний тулд ангийн маркетингийг орчин

үеийн шаардлагад нийцүүлэн хэрэгжүүлэх чадвартай боловсон хүчин бэлтгэх, харилцаа тогтоох болон бусад мэдлэг, туршлага хуримтлуулах шаардлагатай болох бөгөөд энэ нь ихээхэн цаг хугацаа шаардсан ажил байдаг.

Агнуурын бүс нутгийг хамруулан ОНХГ-ыг байгуулж хил хязгаарыг нь тогтоон сумын ИТХ-аас баталгаажуулах шаардлагатай. Мөн агнуурын менежментийг нь “бэлчээрийн менежмент” болон газар ашиглалттай холбоотой бусад менежментүүдтэй нягт уялдаатай зохион байгуулах шаардлагатай байдаг тул орон нутгийн төр, захиргааны байгууллагуудтай хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэх, тогтмолжуулах хэрэгтэй.

АБН-ийн зэргэлдээ нутагт Хустайн БЦГ байрладаг. Иймд хамгаалалтын менежментээ орчны бүсийн зөвлөл болон хамгаалалтын захиргаатай уялдуулах зохицуулах, хамтран ажиллах нь зүйтэй.

Хамгийн сайн “агнуурын менежмент” нь хамгийн сайн “газрын менежмент” гэдэг зарчмыг баримтлах ёстой. Энэ нь санхүү, удирдлага зохион байгуулалтаас дутахгүй “тогтвортой ашиглалт”-ын гол нөхцөл болно.

Агнуурын нөөцтэй болж агнуураас тогтвортой орлого олох хүртэл үйл ажиллагаан зардлыг бусад эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх шаардлага гарна.

Зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны тогтвортой, хариуцлагатай байдал

“Хоньт” агнуурын бүс нутгийг хариуцагч нь орон нутгийнхныг чадавхижуулах арга хэмжээ авч улмаар ил тод байдлыг үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлэх шаардлагатай. Үйл ажиллагаагаа, ялангуяа орлого зарлагатай холбоотой мэдээллээ оролцогч талууддаа ил тод мэдээлж байх нь итгэлцлийг бий болгон, элдэв хардлага сэрдлэгээс ангид байх боломж олгодог.

Ашиглалт бүр хяналттай хэрэгжих шаардлага тавьж байх ёстой. Энэ нь хууль бус үйлдлээс сэргийлнэ. Орон нутгийнханд түшиглэсэн агнуурын менежмент хариуцлагатай хэрэгжих нь тогтвортой байдлын нэг нөхцөл болно.

3.5. Мониторингийн судалгаа, замлал

Мониторингийн судалгааны замлалыг шинээр тогтоох шаардлагатай. Энэ замлалд АБН-ийг хариуцагчид сар бүр мониторинг хийх хэрэгтэй. Олон замлал тогтоогдвол замлал бүрд ажиглалт зэрэг эхэлж зэрэг дуусах шаардлагатай байдаг.

3.6. Агнуурын бүс нутгийн хамгаалалтын менежмент

("Хоньт" агнуурын бүс нутгийн агнуурын менежментийн төлөвлөгөөг хавсаргав)

Дөрөв. Бусад

4.1. Агнуур зохион байгуулалтын зардал

Нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтыг Алтанбулаг сумын ЗДТГ захиалж, "Степ номадс" ХХК санхүүжүүлэв.

Дүгнэлт

1. "Хоньт" АБН-т эхний жилд 1 угалз агнуулах боломжтой. Гэхдээ хамгаалалтн арга хэмжээг эрчимтэй авч хэрэгжүүлэхгүй бол тогтвортой байдал алдагдах эрдэлтэй.
2. 2015 оноос хамгаалалтын ажлын үр нөлөө, мониторингийн болон популяцийн нэмэлт судалгааны дүнг харгалзан агнах тоог өөрчлөх боломжтой.

Зөвлөмж

"Хоньт" агнуурын бүс нутгийн менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулахдаа дараах чиглэлийг төлөөлөл болгон сонгох нь зүйтэй, үүнд:

1. АБН-ийг х ариуцан хамгаалах бүтцийг сайжруулах асуудлыг орон нутгийн иргэдийн төлөөллүүд, бусад байгууллагуудтай хамтран хэлэлцэж шийдвэрлэх,
2. Тус АБН-ийн хамгаалалтын менежментэд шаардлагатай орлогыг зөвхөн ангаас бүрдүүлэхэд хангалттай бус байж болох тул орлогын нэмэлт боломжийг судлан хэрэгжүүлэх,
3. Нөхөрлөлүүдийг байгуулах, чадавхижуулах сургалтыг эхлүүлэх ажлыг 2014 онд багтаан шийдвэрлэх,
4. Агнуурын бүс нутгийг орон нутгийн хамгаалалттай газар болгон кадастрын албанд бүртгүүлэх.

Ном зүй

1. Амгаланбаатар.С, 2011. "Монгол дахь агнуур зохион байгуулалтын хөгжил", Монгол орны агнуурын амьтдын судалгаа, хамгаалал, ашиглалтын зарим асуудал, онол практикийн бага хурлын эмхтгэл, хууд. 109-114.
2. "Амьтны аймгийн тухай" хууль (2012)

3. “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам” Засгийн газрын тогтоолын хавсралт, 2011 он.
4. Дуламцэрэн С., 1970. Монгол орны хөхтөн амьтан тодорхойлох бичиг. Улсын хэвлэл. УБ.
5. Дуламцэрэн С., Дэлэнтний ангилал зүй, ангилбарын монгол нэр томъёо (латин-монгол-англи-орос). Улсын нэр томъёоны комиссын мэдээ. Улаанбаатар хот. х.72

“Хоньт” АБН-ийн нарийвчилсан агнуур зохион

байгуулалтын тайлан бичсэн:

С.Амгаланбаатар